

METAFORA DORULUI ÎN CREAȚIA SCRITORILOR CONTEMPORANI BASARABENI. INCURSIUNI DIDACTICE

Natalia STRĂJESCU, dr. conferențiar universitar,
Catedra Limba și Literatura Română, UST (Chișinău)

Rezumat. *În procesul de predare a literaturii române, atestăm numeroase scrieri artistice cu filon folcloric, dominate tematic de sentimentul dorului. Intrate în literatura cultă prin filieră folclorică, câteva poeme esențiale care au mizat pe metafora dorului s-au localizat în scrierile autorilor români, care au apelat la ele ca la o valoare incontestabilă, ca la niște modele exemplare, foarte productive în orice epocă literară.*

Abstract. *In the process of teaching Romanian literature, we attest numerous artistic writings with a folkloric vein, dominated thematically by the feeling of longing. Introduced in the cultural literature through folklore, some essential poems that relied on the metaphor of longing were located in the writings of Romanian authors, who used them as an indisputable value, as exemplary models, that were very productive in any literary era.*

Cuvinte-cheie: *dor, metaforă, poezie, sentiment, literar.*

Keywords: *dor, metaphor, poetry, feeling, literary.*

În cadrul orelor de literatură română, raportarea justificată a unei scrieri literare la metafora dorului este deosebit de oportună, căci de înțelegerea corectă a acestei relații depinde veridicitatea interpretării operelor respective, deducerea și definirea de către elevi a mesajului artistic și, nu în ultimul rând, consolidarea cunoștințelor din domeniul filosofiei literaturii. Această direcție amplifică și aprofundează orizontul de cunoaștere al elevilor, ceea ce conduce, în final, la edificarea unor personalități viguroase, înzestrate cu inteligență și forțe spirituale.

Societatea modernă, dominată de transformări permanente și profunde, reclamă imperios idei, activități și acțiuni mereu noi. În avangarda acestor transformări stă școala, elevul, profesorul. Esențial, în acest context, este ca elevii să învețe a învăța eficient astfel încât, ulterior, să se poată integra cât mai lejer în societate. În procesul de predare a literaturii române, atestăm numeroase scrieri artistice cu filon folcloric, dominate tematic de sentimentul dorului. Intrate în literatura cultă prin filieră folclorică, câteva poeme esențiale care au mizat pe *metafora dorului* s-au localizat în scrierile autorilor români, care au apelat la ele ca la o valoare incontestabilă, ca la niște modele exemplare, foarte productive în orice epocă literară.

Opera literară reprezintă cel mai complet depozit al inteligenței omenești, încorporând în structura ei cunoștințe, sentimente, fapte pe care le păstrează intacte un timp nedefinit. Ea trebuie înțeleasă ca un mecanism viu în educația literar-artistică. Întrucât aceasta se constituie drept obiect de cunoaștere al ei, are menirea de a provoca subiectul spre o dezvoltare și, în special, antrenează elevul într-o activitate de autoformare. Textul artistic reprezintă, de fapt, atitudinile autorului, atitudini care se manifestă în propriile trăiri față de lume, față de valorile umane, atitudini care evidențiază anumite concepte de viață, crezuri, ersuri, idealuri, convingeri. Se spune că numai cititorii

desăvârșesc opera și închid lumea pe care aceasta o deschide, dar fiecare (cititor) o face într-un mod diferit, întrucât orice lector își constituie propria sa rețea de indicii.

Dorul este unul din motivele poetice care exprimă o atitudine și o semnificație anume. Acestea răsar din comuniunea deplină realizată înainte și din conștiința persistenței acestei comuniuni. Dorul e comuniunea virtualizată în tendința de a se reactualiza. Dacă relațiile sociale formale reprezintă trăirea în exteriorul interuman, în afara dimensiunii interioare, dorul reprezintă trăirea exclusivă în interiorul uman, în neputința actualizării ei exterioare.

Învățătorul are posibilitate să le vorbească elevilor despre felul cum se manifestă aceste reflecții în textul literar. De exemplu, el poate opta pentru poemul *Dor* al lui Vasile Romanciuc: „Dor de nalturi, dor de soare,/ Face pasărea să zboare./ Dor de lumea pământescă/ Face codrul să- nverzească./ Dorul de pământul lui/ Face viața omului.”

Zona de manifestare a *metaforei dorului* la Vasile Romanciuc se extinde asupra unor adevărate câmpuri logice, fiecare din ele cu domeniul său de manifestare specific. Dincolo de faptul că parcurge un univers semantic, metafora *dor* deschide o cale spre primordialitate, spre încercarea de a reface toposul original al realității transfigurate. Vasile Romanciuc transmite o etică a convențiilor pure, o viziune etnografică țărănească, un univers paradisiac. Etica doli e organică, țărănească, atât de intens poetizată de Grigore Vieru, Ion Vatamanu, Gheorghe Vodă și Dumitru Matcovschi. Poetul rămâne un poet solar atunci când cântă dorul.

Importanța literaturii române în școală reiese din specificitatea artistică a ei, schițată sumar, mai înainte de toate, prin realizarea obiectivelor generale instructive, educativ-formative ale învățământului, care se poate realiza pe calea sensibilizării elevilor. În cazul acestui poem, elevul este sensibilizat de sentimentul de purificare a dragostei. Dorul „întreține integritatea spiritului uman, conturează un moment plenar de înălțare sufletească profilat din îngemănarea dialectică a teluricului cu celestul. Prin urmare, dorul nu mai este o stare, ci un absolut, e apariția fundamentală spre esențializare și împlinire” [1, p. 57].

Pentru a transforma elevii în cititori avizați și competenți, este nevoie de o viziune integratoare, de o regie, de „o punere în scenă”, regizorul așteptat fiind profesorul. Un prim pas al acestei puneri în scenă este clarificarea ținutelor lecturii în școală, a competențelor și atitudinilor pe care profesorul își propune, conform curriculum-ului, să le formeze prin studiul literaturii. Scopul studiului literaturii în școală este formarea unor abilități (competențe) pentru diverse tipuri de lectură: lectura de informare, lectura de plăcere, lectura instituționalizată.

În linii mari, învățătorul trebuie să-și organizeze procesul de predare în așa fel, încât să inițieze elevii referitor la următoarele aspecte ale metaforei dorului în acest poem:

- valorificarea elementului tradițional-folcloric;
- esențializarea filosofică a motivului folcloric;

- comentariul semnificațiilor metaforei *dor* în acest poem;
- raportul dor-dragoste;
- raportul dor-viață;
- prezența motivului în alte creații [2, p. 56].

Considerăm că misiunea profesorului-filolog constă în orientarea justă a elevului, care trebuie să poată detecta și defini corect sursele mitice ale unui text liric, epic sau dramatic. Constantin Șchiopu oferă o schemă de analiză a poeziei în școală care ar putea înlesni cu mult munca profesorului. El propune următoarele tehnici de creativitate în interpretarea textului literar, inclusiv al poemului care comportă metafora *dorului*:

„1. *Brainstormingul cu mapa de imagini*. Ca metodă de lucru, brainstormingul cu mapa de imagini valorifică asociația mentală a fiecărui elev, stimulează ideile, evită blocajul de orice natură (cognitiv, emoțional).

2. *Jocul figurilor de stil*. Este un procedeu care contribuie la dezvoltarea capacităților creative ale elevilor, a imaginației, având la bază asociația și compararea ca operații ale gândirii.

3. *Pictura verbală*. Cercetătoarea Eliza Botezatu, în lucrarea *Teoria și metodică compunerii* (Editura Lumina, Chișinău, 1978, p. 158), propune câteva sugestii cu privire la modul de aplicare a procedurii în interpretarea poeziei *Război* de Grigore Vieru. După cum subliniază autoarea, pictura verbală constă în analiza poeziei de o așa manieră, încât elevul ar avea parcă în față pânzele pictate în baza tablourilor desprinse din opera literară.

4. *Metoda PRES*. Metoda ajută elevii să-și exprime opinia cu privire la problema abordată în operă, le dezvoltă capacitatea de argumentare.

5. *Jocul didactic*. Înțeles ca „anticipare și pregătire în vederea depășirii dificultăților pe care le ridică viața” (Karl Groos), ca „exersare artificială a energiilor care, în absența exersării lor naturale, devin într-o asemenea măsură libere, încât își găsesc debușeul sub forma unor acțiuni simulate în locul unora reale” (Spencer) ori ca „spațiu al afirmării puterii și dominației de care copilul se simte frustrat în viața reală” (A. Adler), jocul didactic a devenit pentru mulți oameni de cultură o problemă de meditație importantă, fiind interpretat ca o componentă majoră a existenței.

6. *Texte calchiate*. Prin acest joc didactic elevii însușesc diferite tipuri de structuri lirice, procedee de compoziție, modalități de exprimare artistică” [3, pp. 28-35].

Un poem care se poate comenta în acest sens este *Cântec de dor* al lui Grigore Vieru. La poetul nostru, metafora *dorului* simbolizează dragostea de țară și de pământul natal: „Cine are dor de țară,/ Cântă, crede că, dar ară./ Cui i-i dor de-al său meleag/ La măceș tot spune drag./ Cui i-i dor de-al său pământ/ Se ridică din mormânt.”

1. *Brainstormingul cu mapa de imagini*. Recunoașterea semnificațiilor inițiale ale *dorului* în poemul lui Grigore Vieru este o operație dificilă pentru elevi, care presupune examinarea și

înțelegerea tuturor nivelelor operei literare, în special, a limbajului poetic, în care se localizează elementele istoriei primordiale.

2. *Jocul figurilor de stil*. Detectarea și interpretarea reminiscentelor folclorice în operele studiate la orele de literatură română este un proces anevoios, dar extrem de important pentru formularea corectă a mesajului artistic. Identificarea figurilor de stil va ține cont de semnificațiile dorului la alți scriitori.

3. *Pictura verbală*. La poetul nostru, metafora *dorului* simbolizează dragostea de țară și de pământul natal. În acest sens, Grigore Vieru intertextualizează cu Lucian Blaga. Departate de pașișă folclorică și de imitația rudimentară, autorul extrage din mitul tradițional un vast material de investigație artistică ca să măsoare, în cele din urmă, veșnicia clipei cu tăcerea durută a mamei și s-o regăsească și dincolo de neființă.

4. *Metoda PRES*. Această operație îi solicită profesorului de literatură română recunoașterea, în primul rând, a producției folclorice, apoi definirea regulilor de conversie a semnificațiilor folclorice în text literar și, în fine, aplicarea, în procesul de predare a temelor în cauză, a unor metode și procedee instructive eficiente.

5. *Jocul didactic*. Metafora *dorului* a constituit dintotdeauna una din problemele cele mai interesante, care au incitat atenția cercetătorilor literari, preocupați de studierea aspectelor conștiinței umane. Plasat în orizont ontologic, acest subiect deschide, atât profesorului-filolog, cât și elevului, căi de înțelegere a modalităților prin care omenirea „ființează” și se „manifestă” în planul „existenței spirituale”, plan definitoriu pentru statutul ontic al omului.

6. *Texte calchiate*. Relația în discuție oferă piste de cunoaștere a mutațiilor de ordin spiritual, datorită cărora omenirea a ajuns la conștiința identității de sine, delimitându-se de natură și aventurându-se în fascinanta și dramatica tentativă a cunoașterii de sine prin sine. În acest sens, orele de literatură română ne oferă suficiente ocazii să abordăm această problemă atât de importantă în procesul de formare a unui cititor cult și capabil să sesizeze subtilitățile unei opere literare.

Potrivit lui Vlad Pâslaru, „sistemul activității literar-artistice a elevilor prezintă o interacțiune de abordări, acte formative și atitudini specifice gândirii reflexive” [4, p. 69]. Pedagogul ar putea, pornind de la poemul lui Grigore Vieru, să le formeze elevilor gândirea asociativă, comparând semnificațiile metaforei *dor*, în cazul de față, cu cele ale altor poeți canonici. După această introducere, elevii ar putea fi determinați să scrie o compunere în care să doteze metafora *dorului* cu alte semnificații.

Așadar, elevul e pus în situația să conștientizeze faptul că modelul mitic se localizează și funcționează în straturile cele mai profunde ale textului literar, că, fiind comentate prin grila miturilor, textele literare cumulează semnificații surprinzătoare. Este important să menționăm că miturile din care au descins unele scrieri artistice sunt trecute prin sensibilitatea artistică a scriitorului care le ia

drept modele pentru opera sa. Miturile sunt astfel rescrise în conformitate cu viziunea și concepțiile literare ale instanței auctoriale.

Pe lângă cultivarea limbii române cu ajutorul textelor literare românești, care ar putea fi principalul argument în alegerea doar a textelor de literatură română, studiul limbii și literaturii în școală ar trebui să conducă la înțelegerea și diseminarea unor idei, la familiarizarea cu evoluția semnificațiilor dorului în gândirea și valorile umanității. De fapt, toate aceste roluri țin de capacitatea literaturii de a forma atitudini și comportamente.

Bibliografie

1. Butnaru, T. Poetizarea dorului. În: *Viziuni și semnificații mitico-folclorice în poezia contemporană* (anii 1960-1980). Chișinău: Tipografia Reclama, 2011.
2. Parfene, C. Teorie și analiză literară. București: Științifică, 1998.
3. Șchiopu, C. Interpretarea textului literar: tehnici de creativitate. În: *Limba română*, 2011, nr. 11-12.
4. Pâslaru, V. Introducere în teoria educației literar-artistice. București: Sigma, 2013.